

A KÉPZŐINTÉZETI TANTERVJAVASLAT.

(Befejező közlemény.)¹

II. A tanárok érdekei és a tanterv.

A tanterv első erendendő bűne, hogy a *növendékek tanulmányi érdekeit a tanárok személyi érdekeinek hozza áldozatul*. Állításom teljes világításba helyezése végett vissza kell térnem az állami képzők első szervezésének idejére.

Az 1868: XXXVIII. t.-cz. 84. §-a az állami tanítóképzők tanító-személyzetét (a hitoktatókon és a gyakorló iskolai tanítón kívül) egy igazgató, legalább két rendes és egy segéd-tanárból állónak mondja. Az 1869. évi tanterv e létszámmal szépen megvalósítható lett volna. A heti órák száma ugyanis (levonva a vallástanároktól ellátott heti hat órát) 87-et tesz. Azonban a testgyakorlatot (osztályonként 2 óra) együtt lehetett, sőt kellett volna végezni; a zeneórák számából pedig osztályonként egy heti óra együttes karénekre volt fordítandó. A tanárok között felosztandó órák száma tehát csak 81, melyből az igazgatóra 13, egy tanárra 22, két tanárra 23—23 óra esett volna. Miután az igazgató 12—14, a tanár 22—24 órára volt akkor kötelezve, (külföldön is ez a kötelező óraszám) még így sem érte volna el a tényleges óraszám a kötelezett óraszámot.

A képzőintézet kettős célja (szak- és általános képzés) megnehezítette a kérdés ilyen egyszerű megoldását. Poroszországban ép azért alkalmaznak képzőintézeti tanárokat jelesebb néptanítókat is, hogy ezek némely elméleti tárgyak mellett a művészeti szakokat is tanítják s teljes óraszámmal alkalmaztatnak. Nálunk is a kath. képzőknél népiskolai tanítók alkalmazásának főképen az a célja, hogy az alkalmazott tanárok között a szakok felosztása nehézséget ne okozzon. A protestáns képzők, tanáraik képzettsége tekintetében a gymnasiumokkal álltak rokonságban; elméleti képzettségű tanáraik nem vállalkoztak (nem is vállalkozhattak) a gyakorlati szakok tanítására, hanem ezen szakokat rendszerint a gymnasiumokban is tanító ú. n. szaktanárok látták el.* A kath. és

¹ L. a «Magyar Pædagogia» 1897. jun.—jul. füzetét.

* Hogy a kath. képzők ma is a népiskolával, a prot. képzők a középiskolával rokonintézményekül tekintenek, annak érdekes példája, hogy míg az esztergomi képzőhöz néptanítókat alkalmazott az esztergomi érsek, addig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület a debreczeni képző igazgatóját középiskolai főigazgatóvá választotta meg (1895-ben).

protestáns képzők között fenállott ezen ellentétet az állami képzők szervezete nem tudta organicus egységgé alakítani. Kivételképen alkalmaztak ugyan néptanítókat is, a kik a művészeti szakokat (vagy valamely elméleti tantárgy mellett azok valamelyikét) tanították s így teljes óraszám mellett teljes fizetéssel bírtak; de a gyakorlat hova-tovább azon irányban erősödött meg, hogy a törvényben említett igazgató-, két rendes és egy segédtanárból álló tanári kart külön melléktanárokkal egészítették ki. A sárospataki állami tanítóképzőnél (mely 1869-ben egyszerre három tanfolyammal nyílt meg) mindjárt az első évben két rendes és egy *zene-tanár* volt az igazgatón kívül, s noha ezeknek sem volt meg a törvényes óraszámuk, az igazgatótanács külön *rajztanár*, külön *tornatanár*, sőt külön *kertésztanár* kinevezését kérte. Meg is nyerte. Daczára, hogy ez aliquot-tanári állások a kincstárnak ok nélküli megterhelésével jártak (a rajztanár heti 7 óráért 600 frttal, a tornatanár heti 4 óráért 400 frttal volt fizetve), még sem nyújtottak elég alapot tisztességes megélhetésre. Némelyek ugyan más intézetnél is nyertek «szakszerű» alkalmazást, de erre elmondható, hogy «*medicina peior morbo*».

Én 1882-ben 10 évi tapasztalat alapján rámutattam az állami képzők testét romboló eme kelevényre,* rámutattam a gyógyszerre is (melyet a kormány helylyel-közzel már előbb is alkalmazott), hogy t. i. a művészi tantárgyak tanárait üresedés esetén (vagy áthelyezés útján) elméleti szakok tanításával való megbízás (és teljes tanári elfoglaltság) mellett teljes tanári fizetésben kell részesíteni. Lehet, hogy ez úton egyik-másik tantárgy tanítása körül ideig-óraig egy kis didacticai hiba történt volna; mindeneket egybevetve azonban állíthatjuk, hogy ez számba sem vehető csekélység lett volna az aliquot-tanárságokból eredő bajokhoz képest. Noha a kormány előtt a baj és annak orvossága nem volt ismeretlen, mégis késlekedett az orvosság alkalmazásában; sőt mivel a tanári állások pályázat nélkül töltettek be, ez igen sok helyen elnyomta a tanári karnak a baj megszüntetésére irányzott törekvését. A kelevény azután egy addig egészséges szerve vetette magát, kifakadt a tanterv-revisio kérdésénél, s oka lón a tanulók óraszámával való túlterhelésének.

Az 1889-iki közgyűlés tantervi előadója lényegileg az általam is javalt, a miniszterium által is — habár lassú tempóban — követett, utat ajánlja, mikor az 1882-iki tantervet alapelvében és főbb beosztásában helyeselvén, javallja, hogy az «összes tanórák száma a tanerőknek egyenlő és méltányos díjazása mellett lehetőleg arányosan osztassék fel».** A közgyűlés határozata alapján a választmány által a miniszteriumhoz intézett folyamodvány szintén a tanterv kérdésétől függetlenül kérte az ügy

* Sárospataki Lapok 1882. évfolyam 424 l.

** M. T. K. 1889. 63. l.

rendezését. A miniszteriumnak a folyamodványra adott válasza kiemeli, hogy már csak mintegy tíz zenetanár és hat rajztanár van (azon idő szerint) csupán zene- és illetőleg rajztanári fizetésre utalva; a többség részint a tantárgyak és javadalmak egyesítése, részint melléktárgyak tanítása folytán magasabb illetményeket élvez. «A mennyiben — úgy mond a miniszteri rendelet — a rajztanárok a melléktárgyak tanítására a hiányzó képesítést megszerzik, örömet hozzájárulok ahhoz, hogy munkakörüik tágításával javadalmazásuk is emeltessek».¹ Ha a miniszteriumban a képzőintézeti ügyeket értő szakreferens lett volna, akkor az a miniszteri válasz így hangzott volna: «Miután nálunk ez ideig népiskolai oklevél kívántatik a képzőintézeti tanársághoz, annál fogva nem nevezek ki új képzőintézeti tanárt, míg a mostani aliquot-tanárságok összevonásával valamennyi szaktanár rendes elfoglaltatást s rendes fizetést nem nyer. Remélem, öt év lefolyása alatt ezt keresztülviszem, addig legyetek türelemmel!» Nem így történt; a baj kiújult:

Az 1890-iki közgyűlés a tanárok anyagi ügyeit is tárgyalta, habár a választmány nem tűzte ki.² Tárgyalta pedig a tanterv-javítás ötletéből, s itt már meglátszik az a célzat, hogy a tanterv-reform révén kívánják a melléktanárok érdekeit elintézni, hogy a rajz-, ének-, zene- és testgyakorlat tanárai rendes tanári ranggal és fizetéssel láttassanak el.³ Az előadó a zenetanár részére 26 órát és rendes tanári fizetést kíván, a rajz- és tornatanárnak nem kíván fizetésemelést, «mert ezek munkája csekély időre terjed s ezek heti óráinak számát az új tanterv sem szaporítaná».⁴

Csakhamar megérett a rajz- és tornatanárok ügye is. Kozocsa Tivadar már azon szempontból tárgyalja a tanterv módosítását, hogy «a rajz-, zene- és testgyakorlat oktatói helyzetének megfelelő módon szabályozza».⁵ Hogy a mostani zene-, rajz- és tornatanár mindegyikének teljes óraszámot adhasson, felemeli a heti órák számát 136-ra. Kozocsa tanulmányán már az is világosan látszik, hogy az nem a már alkalmazásban levő tanárok érdekeinek igazi előmozdítója akart lenni, hanem előtanulmány a képzőintézeti tanári tanfolyam érdekében. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy már azon évben megjelent a Pædagogium rendezéséről szóló tervezet, mely az új javaslat szerint hivatva leendett a képzőintézeti tanárokat képezni. Az óraszám-emelés lőn ettől kezdve a tanárok anyagi ügyei rendezésének emeltyűje, s a tanárok létszáma ama Prokrustes ágy, melybe a tanterv kinyújtóztatható. Egyik zenetanár panaszkodik is, hogy

¹ M. T. K. 1890. 37. l.

² 1890. Emlékirat 3. lap.

³ M. T. K. 1890. 456. l.

⁴ M. T. K. 1890. 455. l.

⁵ M. T. K. 1891. 76. l.

«a különféle tanterv-javaslatokban az órák túlságos felszaporodásával oly óriási terhet nyomunk a képzőintézet növendékei nyakába, hogy annak súlya alatt össze kell roskadniok».¹ A tanterv-készítő bizottságnak az Andrássy-úti képzőben 1892. márcz. 14-én tartott gyűlésén egyik felszólalónak a tanórák számának emelése mellett az volt a fő érve, hogy csak így lehet a rajz- és szépírás-tanárnak kellő óraszámot adni s részére rendszeres tanári fizetést biztosítani, csak így lehet képzett rajztanárokat nyerni a képzőkhöz. — Mit nekik Hecuba! Annak a 2000 növendéknek szellemi érdeke, a kik évente az állami képzőben tanulnak, csekélység a 15—20 tanár anyagi érdeke mellett. — A tanórák számának emelése azután folyton-folyt egész 150-ig (osztályonként 37—38 óra). Végére az tünt ki, hogy a képzőintézeteknél még egy tanári állást kell rendszeresíteni.²

Mily ellentétes kép ez azon képpel, melyet Frigyes német császár trónra léptekor Bismarckhoz intézett iratában festett. «Lehetőleg kerülendő — úgy mond — azon rázkódások, melyeket az állami intézmények és törvények gyakori változtatása okoz.» Kívánja, hogy «a közszolgálatban az aránytalan költségeknek gát vettessék, hogy a hatóságoknál alkalmazottak számának csökkentésével azok javadalmazása emeltesseék».³

Azon állítást, hogy a *tanterv-javaslat a növendékek tanulmányi érdekeit a tanárok anyagi érdekeinek rendeli alá*, még élénkebb világításba helyezi a tanítási gyakorlatok ügye, mely a tantervkovácsolás közben a gyakorló-iskolai tanítók helytelenül értelmezett érdekeinek emeltyűjévé alakult.

Az 1882-iki tanterv a III. osztályban heti egy órát, a IV. osztályban az igazgató jelenlétében heti két órát s a gyakorlóiskolai tanító jelenlétében heti két órát, azonfelül bírálatra heti egy órát rendel; összesen heti hat órát. A tantervjavaslat a II. osztályban heti két órát, a IV. osztályban heti nyolcz órát rendel e célra; s e gyakorlatok a tantervkészítők tervezete szerint a gyakorlóiskolai tanítókra voltak bízandók, kiket ezek szerint rendszeres tanári fizetés illetett volna meg. Ily irányban kérvényezett a miniszteriumnál mind a tanárok egyesülete,⁴ mind a gyakorlóiskolai tanítók küldöttsége. A miniszter válasza az volt: hogy «míg a gyakorlóiskolai tanítóktól a népiskolai tanítóságnál magasabb, külön képeztetés nem fog kívántatni, a kérelem teljesítését nem helyezheti kilátásba.»⁵

¹ M. T. K. 1892. 195. 1.

² M. T. K. 1893. 431. 1.

³ Pesti Napló 1888. márcz. 13.

⁴ M. T. K. 1890. 21. 1.

⁵ M. T. K. 1894. 94. 1.

Ha a miniszteriumban a képzőintézeti ügyekkel ismerős szakreferens lett volna, ezen rendelet így szólt volna: «Lássátok felebarátim! a gyakorlógymnasium tanárai sem húznak egyetemi tanári fizetést, tehát titeket sem illet meg a képzőintézeti rendes tanári fizetés. Ám én szívesen mozdítom elő sorsotokat; miként a gyakorlógymnasium tanárait kinevezem egyetemi tanszékekre, ha sora jó, azonképen kinevezlek titeket képzőintézeti tanárokkul, ha magatokat érdemesítetek; ezt annyival inkább tehetem, mert a képzőintézeti rendes tanársághoz eddigelé népiskolai tanítói oklevél kívántatik. Legyetek hát türelemmel, kérjétek a rendes tanárságot alkalmas időben, de ne akarjátok az állami érdekek szolgálatára szervezett institutiókat egyéni érdekek szerint alakítani». — Ám a gyakorlóiskolai tanítók (nem mondom, hogy mindnyájan) szó szerint vették a miniszteri rendeletet, s ettől kezdve magasabb qualificatióra licitálnak, csakhogy rendes tanári fizetést nyerjenek, sőt ezután már a gyakorlati tanítás vezetését is maguknak követelték.

Peres Sándor, az 1890-iki közgyűlés előadója kívánja, hogy «a nevelés- és oktatásban elméletét az igazgató tanítsa, a gyakorlati tanításokat pedig a gyakorlóiskolai tanítók vezessék s ezek fizetése a rendes tanárokéval egyenlővé tétessék.»¹ Azt az indítványt, hogy a gyakorlóiskolai tanítóktól magasabb qualificatio követeltesse, fölöslegesnek találták, mivel — Péterfy Sándor nézete szerint — «a gyakorlóiskolai tanítókat az általuk *joggal kiérdemelt tanári fizetés* külön magasabb qualificatio nélkül is megilleti.»² — Dr. Málnai, a tantervkészítő bizottság előadója az 1891-iki gyűlésen már többszötályú gyakorlóiskolát javasol, melyben a IV. éves növendékek mint önálló tanítók végeznék a tanítást, élén egy gyakorlóiskolai tanító áll *gyakorlóiskola igazgatója* czímmel és rendes tanári fizetéssel.³ «Ezzel a gyakorlóiskolai tanítók ügye is egyszerű és illő megoldást nyerne; megkapná az őt megillető nagyobb hatáskörrel a nagyobb fizetést.»⁴

Gyakorlóiskolai tanítóink törekvését a miniszterium ismét nem a kellő szempontból fogta fel s a népiskolai nyugdíjtörvény revisiójakor a gyakorlóiskolai tanítókat, kik addig az állami hivatalnokok sorában voltak s harmincz évi szolgálat után nyugdíjaztattak, áthelyezte a többi néptanítók sorába, negyven évi szolgálatra. Ez, akárhogy nézzük is, a bosszúállás színét viseli magán, melyet széles Magyarországon egyetlen tanférfi sem helyesel, s melynek megváltoztatására az összes képzőintézeti alkalmazottak táborá mint egy ember száll síkra.

¹ M. T. K. 1890. 456. I.

² M. T. K. 1890. 460. I.

³ M. T. K. 1891. 195. I.

⁴ M. T. K. 1891. 200. I.

A Közoktatási Tanács tanterve sem felelt meg egyelőre a gyakorlóiskolai tanítók várákozásának. A tanítói gyakorlatok vezetését az igazgató kezében hagyja, meghagyván a gyakorlóiskolai tanítónak is annyi befolyást, mint a minővel eddig bírt. Azonban — akár tudatosan, akár czélzat nélkül — mégis úgy van intézve a dolog, hogy előbb-utóbb a gyakorlóiskolai tanító kezébe jut a gyakorlati tanítások vezetése. A tantervjavaslat legújabb alakja szerint ugyanis a neveléstani elméleti órák száma hetenkint $9\frac{1}{2}$, a tanítói gyakorlatoké 10; ez együtt $19\frac{1}{2}$. E magas óraszám ellátására az igazgató törvény szerint nem kötelezhető, de sokszoros elfoglaltsága miatt nem is vállalkozhatik. Az igazgatónak a gyakorlati órákon való részvétele tehát a papiroson marad, s a tanítási gyakorlatok lassú usus (inkább abus) útján a gyakorlóiskolai tanító egyedüli vezetése alá jutandnak. Az elmélet és gyakorlat szakadása múlhatlanul be fog következni, újra ki fog fakadni a gyakorlóiskolai tanítók ferde törekvése is.

Ime ezekért mondom én, hogy a *tantervjavaslat első eredendő bűne, hogy a tanulók oktatási érdekeit a tanárok anyagi érdekeinek rendeli alá*. Pedig tulajdonképen ez az érdek sincs megoldva, legalább a jövőre nézve csak akkor lesz ez a kérdés rendezve, ha megvalósúl azon eszme, hogy képzőintézeti tanárokként olyanok alkalmaztassanak, a kik néhány évi népiskolai gyakorlat után az egyetemen nyerték *tudományos* kiképzésüket. Ezeknek nem fog derogálni, hogy az elméleti tantárgyak mellett gyakorlati tárgyakat is tanítsanak.

III. A Pædagogium és a tanterv.

A tantervjavaslat második eredendő bűne, hogy a *néptanítóképző érdekeit a Pædagogium érdekeinek keresztfájára feszíti*.

Miklós Gergely a Pædagogium polgári gyakorlóiskolájának tanára már az 1890. évi közgyűlésen indítványozta, hogy az általános műveltségre tartozó tantárgyak is a pædagogiai szakképzés szolgálatában álljanak.* De csak Kozocsa Tivadar pædagogiumi tanárnak a M. T. K. 1891. évfolyamában megjelent cikke formulázta e kívánságot bővebben. Ezen javaslatok elseje az elméleti neveléstudomány tanítását másodikik a módszertan tanítását forgatta ki, s a harmadik az általános képzésre tartozó disciplinákat semmisíti meg.

a) «Az u. n. elméleti pædagogiai tárgyak tanítását is népiskolai gyakorlati alapra fektessük. A lélektan tanításában ne a lelki tehetségek osztályozására és a lélektani törvények rendszeres tárgyalására fordítsuk

* M. T. K. 1890. 456. l.

a főgondot, hanem inkább a lelki élet különböző nyilvánulásainak ismertetésére. Az u. n. általános nevelés- és módszertanban ismertessük meg az egész iskolai életet, a tanítónak összes nevelői és oktatói feladatait, beleértve az iskolai szervezést és administrációt is. Ezek Kozocsa Tivadar szavai.

A ki e hangzatos szavakat olvassa, azt hinné, hogy az 1882. tantervben rendszeres, talán épp elméleti lélektan van előírva, holott az 1882. tanterv azt mondja, hogy a *szorosán tudományos rendszer mellőzésével kell a lélektan* tanítani; azt hinné, hogy a népiskolai adminisztráció nem taníttatik, pedig ott van az 1882-iki tantervben, hogy az iskola-szervezés főtekintettel a fennálló törvényekre, tanítandó. — Evégből tehát nemcsak szükségtelen, de sőt káros volt reformot inaugurrálni; a neveléstan tanárai közül senki sem hangoztatott ilyesmit, jeléül annak, hogy nem volt rá szükség.

Lássuk mily alakulatot vett ezen elv a tanterv átalakításában.

Az 1882-iki tanterv szerint tanítandó I. osztályban *test- és egészség*tan, II. osztályban *lélektan* s a módszertanból az u. n. előkészítő népiskolai tantárgyak (beszéd- és értelemgyakorlatok, írvaolvasás, nyelvtan-helyesírás, olvasás-fogalmazás, szám- és mértan) módszertana. A III. osztályban a többi népiskolai tárgyak *módszertana* és oktatástan. Azután a neveléstan. A IV. osztályban a *nevelés- és oktatás története*, iskolai szervezettan. A tanterv-javaslat szerint e disciplinák beosztása: I. oszt. a testi élet ismertetése egészségügyi és neveléstanai vonatkozásokkal; II. o. a lelki élet ismertetése tekintettel a nevelés feladataira. III. o. népiskolai nevelés- és oktatástan. IV. o. a nevelés elméletének története. A magyar népoktatásügy szervezete. Iskolai egészségtan.

E beosztás ellen az 1882. évi közgyűlésen legjobbjaink szálltak sikra, de leszavazták őket olyanok, a kik sohasem foglalkoztak a nevelés-tudományok tanításával. Pedig a tananyag beosztásának ez általános jelzése még nem mond meg mindent, az azután következett *részletes kidolgozás* mutatta meg, hogy általános neveléstan nincs többé; az értelmi, erkölcsi és vallásos nevelés a II. o. lélektanában az egyes fejezetek (vagy §-ok) decoratív függeléke gyanánt szerepel. A testi nevelésről szóló ismeretek részint az I. o. test- és egészségtanában, részint a IV. o. egészségtanában foglalnak helyet. A III. osztályban eddig tanított neveléstan helyett a népiskolai rendtartástanra vonatkozó ismeretek mellett ott látjuk a kiseddévők, középiskolák, egyetemek, s más szakiskolák (vakok, tompaelméjűek, hülyék, árva-, szeretetházak, javítóintézetek) ismertetését. De e mellett külön kell tanítani a IV. osztályban a magyar népoktatásügy szervezetét. Tehát egészségtan és iskolai szervezettan kétszer is van, neveléstan egyszer sincs.

A rombolás eme munkájában a Pædagogiumé a kezdeményezést

dicsősége, de osztozkodik abban dr. Málnai Mihály is, ki az 1892-iki közgyűlésen szintén hangoztatta, hogy a neveléstan helyett a szerényebb hangzású (?) alkalmazott lélektan címét választották.¹ De mily ellenmondások árán sikerült ez a dicsőség!

«Nem tartja helyesnek — úgymond — Málnai, hogy valamely testi működés leírásához közvetlenül hozzácsatoljuk az illető testrészeire vonatkozó egészségügyi szabályokat, mint azt a különben kitűnő dr. Scherman és Erdődi-féle könyvek teszik. Az ily szakadozott egészségügyi szabályokat jelöltjeink meg sem értik, mert valamely egészségügyi szabály megértése feltételezi az egész emberi test működésének ismeretét.»² Azonban elég naiv arra, hogy «szakadozott neveléstan szabályok» nem generozzák. Talán a szellemi nevelés kevésbé fontos a testi nevelésnél? A pädagogia elméleti tananyag beosztásánál aztán már így beszélt Málnai: «Mind-egyik lelki tünemény kis *monographia* alakjában tárgyalatánk: a) az illető lelki tünemény részletes leírása, b) a tünemény fontosságának méltatása, c) ebből következtetjük, hogy hogyan alkalmazhatjuk e szempontokat a gyermekek nevelésében.»³

Hát ez határozottan visszaesés, mely emlékeztet az 1854-ik évi porosz képzőintézeti szabályzat (Regulativum) *Schulkundéjára*. E szabályzat minden rendszeres pädagogiát eltiltott, egyszerűen csak annyit kívánt, hogy a tanító gyakorlati útmutatást nyerjen arra, miképen kell a népiskolában tanítani. Öntudatos nevelői működés felesleges volt. De a ki ama regulativumok történetét ismeri, az tudja, hogy mily ellenhatást idéztek elő ama reactionarius szabályzatok; tudja, hogy a tanítók képzésének e szándékos lejobb szállítása a papiroson maradt; a képzők úgy mint a tanítók a célokat, az eszközöket felölelő s összefüggő rendszerben tárgyaló neveléstant követeltek s követtek; s midőn az 1872-ik évi új szabályzat (Allgemeine Bestimmungen) megjelent, ez tulajdonképp csak sanctionálása volt ama rendszernek, melyet a porosz képzők az 1854. szabályzat ellenére követtek.

Egyébiránt nálunk nem is a Regulativumok példájára hivatkoztak, hanem francia példákra, annak igazolásául, hogy nem kell nálunk önálló neveléstan. Na hiszen rettenetesen szép példa! Franciaországban a tudományos akadémia (Institut) tagjai írják a népiskolai könyveket. Nálunk is így volt hajdan; egyetemi tanárok, ref. püspökök írták még e század elején is a népiskolai könyveket. Ma már, hála Istennek, nem így van; ma már az 1882-iki tanterv alapján képeztünk oly tanítókat, kik általánosan engedélyezett könyveket

¹ M. T. K. 1892. 275. l.

² M. T. K. 1890. 299. l.

³ M. T. K. 1891. 78. l.

írtak; s én a magam által írott könyvekre nem vagyok büszke (képzőintézeti könyveket nem is írtam); de arra az ABC-re, melyet egyik derék növendékem írt, büszke vagyok. Az 1882. évi tanterv alapján a «hangzatos neveléstan» tanítása utján remélem elérjük azt is, hogy minden népiskolai könyvet néptanítóink írnak; még a tantervjavaslat érvényre emelkedése esetén, attól tartok, hogy a népiskolai könyvek írása is mi iránk, képzőintézeti tanárookra szorúl, vagy pláne Mikszáth Kálmánra. Hogy tanítóink még sok rossz könyvet írnak, az igaz; de ennek épp a legkevésbé alkalmas ellenszere a rendszeres neveléstan eltörlése.

b) A második javaslata a Pædagogiumnak «a szakszerű gyakorlati irányú kiképzés» érdekében abból állott, hogy az egyes tantárgyak részletes népiskolai módszertanát, különös tekintettel az egyes tárgyak népiskolai tananyagának részletes feldolgozására az illető tárgyak szaktanárai tanítsák».*

Ily intézkedés csak a módszer változhatatlanságában vetett hiten s azon feltevésen alapúlhat, hogy az új tanterv szerint képzendő tanító képtelen lesz önállóan feldolgozni a népiskolai tananyagot. E berendezés gyökerében sérti a tanító önállóságát, eltörleszolja a haladás útját; az így præparált tanítók közül kerülnendnek ki a módszertani haladás leghevesebb ellenzői. Ha a tanítás mechanizálása a tantervjavaslat érvényesítése által életbe lép, akkor egy újabb módszer felmerülése esetén félre kell tenni ezen ilyen módszeres feldolgozásokkal ellátott tanítókat, mint a siplálás kicseréli az elkopott szöges hengereket; vagy pedig póttanfolyamokat kellend rendezni számukra az újabb módszeres feldolgozás elsajátítása végett; mert ezek bizony olyanok lesznek, mint az egyszeri «képezdész», ki azt mondta tánczosnéjához: «gyerünk az ajtóhoz kisaszszony, mert én csak onnan tudom elkezdni a waltzert».

A népiskolai tananyag módszeres feldolgozásának különben története van. Poroszországban az állami képzők is felekezeti iskolák; az igazgatók tanították a neveléstan mellett a vallást is. Azonban az 1854. évi szabályzat által szabott korlátok bővülése közben az igazgatók terhe nagyra nőtt, kísérletet tettek, hogy lehetne könnyíteni; néhol a gyakorlóiskolai tanítóra, máshol a szaktanárookra bízák a módszertan tanítását. E példák nyomán rendelte a mi 1869-iki tantervünk is, hogy az igazgatótól tanított módszertan mellett a szaktanárok is tanítsák a saját tantárgyuk népiskolai módszerét. A porosz képzőkben az 1872-iki új szabályzat az ingadozást megszüntette; nálunk is törölte az 1882-iki tanterv az 1869-iki tanterv kétkulacsosságát. (Csak a számtannál maradt meg e kétes sikerű berendezés). S íme a tantervjavaslat ismét vissza akarja állítani, a mit a tapasztalat elvetett. A németek sokat írnak mostanában a

* M. T. K. 1891. 60. l.

kísérleti pædagogiaról. Ha tudnák, hogy nálunk már (vagy még) virágjában van!

Egyébiránt a dolognak egy kis személyi háttere is van. A népiskolai tananyagnak a szaktanár által való feldolgozása Kozocsa szerint azon haszonnal járna «hogy minden egyes képzőintézeti tanár több gondot fordítana saját pædagogiai kiképzésére».* Való igaz, hogy a szaktanárok nem igen gondolnak a népiskolai módszerrel, nem járnak el a gyakorlati tanításokra. De ennek a legrosszabb ellenszere lenne a Kozocsától ajánlott módszer. Sokkal inkább fején találja a szegyet Somogyi Géza, midőn azt mondja: «Az általános műveltséget és szakképzettséget nyújtó tantárgyak kapcsolatát nem abban látom, hogy minden egyes szaktanár tantárgyának mintegy függelékeképpen annak módszertanát is nyújtsa; hanem abban, hogy tantárgyát az elemi módszertan szabályainak megfelelően dolgozza fel. Ha a szaktanár tantárgyának módszeréről beszél, de tényleg nem a szerint jár el: csak olyan szóbeszéd lesz, mintha azt a neveléstan tanára gyakorlati alkalmazás nélkül tanítja».** Somogyi Géza helyesen ismerte fel formális elv gyanánt az 1882-iki tanterv ama szép elvét, hogy «a képzőintézeti tanításnak a népiskolai tanítás előképének kell lennie». A Pædagogium materiális elvet kovácsol belőle. Híü reménynek tartom a szaktanárok érdeklődésének a népiskolai tananyag feldolgozása által való felköltését.

Alkalmazzatok néptanítókból az egyetemen kiképzett tanárokat, azok majd fognak érdeklődni a gyakorlóiskola munkája iránt különleges módszertani disciplinák tanítása nélkül is.

c) Hogy a Pædagogium félreértette az 1882-iki tanterv ama szép elvét, «mely szerint a képezdei oktatásnak a népiskolai oktatás előképének kell lenni», legvilágosabb bizonyítéka ennek azon törekvés, melylyel az általános műveltségre tartozó tantárgyakat is a pædagogiai képzés szolgálatába helyezték s ezzel a tanítónövendék általános képzésének színvonalát alányomták. Poroszországban azok a képzőintézeti tanárok, a kik néptanítókból lettek, vagy (mint Gothában) maguk is tanítottak a több osztályú gyakorlóiskolában egy-egy tantárgyat, középiskolai tankönyvekből is tudtak úgy tanítani a tanítónövendékeknek, hogy tanításuk a népiskolai tanítás mintaképe volt, hogy rajta bizonyos *pædagogiai frissesség ömlött* el (az 1882-iki tanterv szavai). Idehaza is több képzőnél fordultam meg s külföldön is láttam sok rossz tanítót is (mert hát ott sem «fenéig tejfel»); ismertem olyan tanárt, a ki a legelemibb könyvből is doceált, a ki a direct módszer mellett két növendéket feleltetett egy tanórán. Olyat is láttam, a ki verbális realismussal tanította a borderítést,

* M. T. K. 1891. 61. l.

** M. T. K. 1892. 164. l.

melyet a paraszt-munkást képző vinczellér iskolában is kísérletileg mutatnak be. Olyat is láttam, a ki ötször mondatta fel egy végtiben a történeti kézikönyvből Mátyás királyt (s a középiskolai miniszteri biztos semmi feltűnőt nem talált benne). Nem a könyv, uraim! hanem a tanító módszere, egyénisége a fő dolog. A betű megöl, a lélek az, a mely meg-elevenít. A tanárnak a népiskolai módszerben való jártassága helyett a tankönyv elnépiskolásításában keresni biztosítékot, gyenge dolog. «Nagyon véntül az ember, hogyha már Lombikhoz tér, midőn organizál.»

Kozocsa Tivadarnak ama gondolata, hogy «minden tantárgy tanításánál nem annyira az illető tárgy által képviselt tudományt, ennek rendszerét, mint inkább a népiskolai nevelő-oktatás célját tartjuk szem előtt», új alakot adott a reáltantárgyaknak.

Hosszadalmas lenne ezek részletébe bocsátkoznunk; csak a történelemre és földrajzra tesztek megjegyzést. A történelem tanításánál a népiskolai módszer abban kíván érvényesülni, hogy a magyar történelem képezi azon fővonalat, mely a történet-tanításon áthúzódik. Egy jeles középiskolai tanfőúr azt mondja erre, hogy «e módszer ma még nincs annyira kialakulva, hogy a kísérletezés veszélye nélkül reá alapíthatnók történeti tanításunkat. Hadd próbálják ki előbb mások a mi tanulságunkra».* Ime a középiskolában, hol minden tanítás az általános képzés szolgálatában áll, óvatosak a kísérletezésben; s a képzőben, hol az általános képzés mértéke úgy is csekély, nem riadunk-e ettől vissza? Pedig a midőn a tantervjavaslat az általános képzésre vonatkozó ismereteket a népiskolai oktatás szolgálatába akarja helyezni, mind a kettőt porba ejti. Oly történeti ismereteket, melyekre a tanítónak az általános műveltség szempontjából szüksége lenne, nem nyújt, mert töredéke s kiválasztásban nem mutatható fel a népek életfejlődésében mutatkozó törvényszerűség. A népiskola szükségletéhez nem alkalmazkodik, nélkülözi a biographicus alakot. S avagy nem lesz-e gyökerében megsértve a tanítónövendék tudományos érzéke, midőn a magyar nemzet története cím alá erőszakoljuk az olyan részleteket, melyek azzal semmi összefüggésben nem állanak. (IV. Henrik. VII. Gergely. A száz éves háború Francia és Angolország között.) Nem ismeretlen előttünk, hogy a nyugoti culturnépek csak nemzeti történelmet tanítanak. Németország népiskoláiban igen szépen csoportosítják az európai nemzetek történetét a nemzeti történelem körül (Preussischer Kinderfreund). Ez ott nemcsak lehetséges, sőt szükséges is. A német nemzet történeti fellépése óta minden oly történeti eseményben részt vett, mely Európa térképét átalakítja. A magyar nemzetről ez nem mondható.

Hogy a népiskolai módszernek a képzőintézeti tantervben és tan-

* Magyar Pæd. 1897. 81. l.

könyvekben való alkalmazása körül minden tapasztalatunk hiába való, annak ékes példája a földrajzi tanterv.

Az 1869. évi tanterv tudományos, vagyis analitikus menetet követett (I. oszt. csillagászati, természeti földrajz és Európa politikai földrajza. II. oszt. Magyarország földrajza a többi földrész). Az 1877. évi tanterv népiskolai vagyis synthetikus menetet hozott be. (I. oszt. Magyarország és Európa. II. oszt. a többi földrész; természeti és csillagászati földrajz). Az 1882. évi tanterv megtartá e menetet. S íme a tantervjavaslat visszatér az analitikus tanmenethez. (I. oszt. csillagászat. II. oszt. természeti és politikai földrajz. III. oszt. a magyar állam földrajza). Ez talán az egyetlen rendelkezése a tantervjavaslatnak, melyet kifogástalanul tartok (bár ezt nem volt szükség harmadfélvére kiterjeszteni). De hát mi ebből a tanulság? Az, hogy a tanító általános képzésére vonatkozó ismereteket a tanítóképzőben nem az által kell «a népiskolai oktatás előképévé» tenni, hogy a tanfolyamok menetét a tantervben, vagy a methodikai egységek sorrendjét a tankönyvben «a népiskolai nevelő oktatás céljai»-nak Prokrustes ágyába fektessük; hanem az által, hogy a methodikai egységeket (jobban szólva minden egyes tanórai tanítást) szemléletienség, világosság, szabatosság tekintetében a leendő tanító munkájának mintaképvé tegyük. Ez a mire szükség van. Hogy az általános műveltségre tartozó tudományokban a képzőintézeti tanterv nem a népiskolai tantervet követi a tanfolyamok menetében: az nem baj. Hogy a képzőintézeti tankönyvek a népiskolai könyveket a methodikai egységek megállapítása és berendezése körül nem követik: az se baj; ezek nem terelik el a tanítót a helyes módszertől; hiszen tanterv és tanmenet adva van: a tanító kénytelen azokhoz alkalmazkodni. De, hogy az egyes tanórán mint jár el, úgy-e, mint a képzőintézeti tanár az ő középiskolai módszerével, vagy úgy, miként a gyakorlóiskolai tanító (elemi módszer szerint): ez a fontos dolog. S hiába, ki kell mondanom, hogy tanítóink nagy részénél sem a neveléstan tanárának methodikai elvei, sem a gyakorlóiskolai tanító példája nem elegendők arra, hogy a képzőintézeti tanárok ellenkező példáját lerontsák. Képzőintézeti tanáraink nagy része középiskolai módszert használ s ezen sem a tantervjavaslat, sem új tankönyvek nem fognak változtatni semmit, ezt számos példával tudom igazolni.

Azok a képzőintézeti tanárok, a kik oly nagy zajt csaptak alkalmis kézi könyvek hiánya miatt, nem hatoltak a dolog mélyére; a könyvben keresték, a mi ő bennök hiányzott; a diónak a héját szorongatták, a beléig nem hatoltak. Man muss die Sache beim Geiste fassen. A régi tanterv szerint a *képzőintézeti oktatásnak kell a népiskolai oktatás előképének* lenni; tehát nem a *képzőintézeti tantervnek*, nem a *képzőintézeti tankönyvnek*, mint a tantervjavaslat akarja. Bizonyos, hogy állami

képzőink belső bajai között legnagyobbik az, hogy nem mindenütt tudták a képzőintézeti oktatást a népiskolai oktatás előképévé tenni. A Pædagogium helyesen állapítja meg a diagnosist; de nem találta el a kellő módszert. — Én egyedüli orvoságnak tartom e baj ellen is népiskolai tanítóknak az egyetemen képzőintézeti tanárokul való képzését. Hiszem, hogy Gyertyánffy István Sz.-Kereszturon szintén ez eredményre jutott volna. De hát a Pædagogium eszméjének a szolgálatában más gondolatkörnek kellett keletkeznie.

Luther hogyha pápa lesz esetleg
 S Leo tanár egy német egyetemen;
 Ki tudja nem reformál-é emez
 S az sujtja átkát a duló merészre! (Madách.)

Ime azért mondom én, hogy a tantervjavaslat második eredendő bűne abban áll, hogy a *képzőintézeti növendékek tanulmányi érdekeit a Pædagogium érdekeinek keresztfájára feszíti.*¹

IV. Herbartistáink és a tanterv.

A tantervjavaslat harmadik eredendő bűnének találtam Herbartistáink befolyását, úgy a neveléstani részlet kialakulására, valamint az egész tanterv részletezésére s különösen az utasítások kidolgozására.

a) Herbartistáink keze között nyert sajtóságos — mondhatni gróteszk — alakot a Pædagogium azon gondolata, hogy «az elméleti pædagogiai tárgyak tanítását is népiskolai gyakorlati alapra kell fektetni». Dr. Kármán Mór ráállott a Pædagogium álláspontjára s kimondá, hogy «a tudományos pædagogia, mely nagy elveket állít fel s deductiv úton jut bizonyos eredményekre, a népoktatási intézetekben nem lehet a pædagogiai oktatás alapja».² Ezért kellett a neveléstani lélektanba beolvasztani; ezért kellett a «nagy hangzású neveléstani helyett szerényebb hangzású alkalmazott lélektan czímet alkalmazni». Dr. Kármán Mór

¹ Mivel t. tagtársunk b. cikkének e része egy testület úgyvélt álláspontja ellen irányúl, szükségesnek láttuk az illető testületnek egy tagjánál tudakozódni s felvilágosításúl azt nyertük, hogy a «Pædagogium» *mint testület* a tanítóképzők új tantervének elkészítésében részt nem vett, s arra semmiképen be nem folyt; ellenben a tanári kar egyes tagjai részt vettek régebben is és részt vesznek most is a munkálatokban, de teszik ezt tisztán egyéni meggyőződésüktől irányítva, a magok egyéni felelősségére s szükség esetén meg is felelnek magukért. Azért e kérdésben nem beszélhetni joggal «Pædagogiumi álláspont»-ról.

A szerk.

² M. T. K. 1891. 105. l.

később ismételten kifejtette ez *alkalmazott neveléstan* körüli nézeteit,¹ melyek szerint «a nevelés feladatából kell kiindulni, ehhez fűződjenek megjegyzéseink a lelki élet ismeretének fontosságáról» stb. S csakugyan az ő befolyására vihető vissza a tantervjavaslat II. oszt. tananyag kialakulása. De hát hogy állunk a dologgal? Úgy, hogy a *nagy elvek felállítása* a neveléstan elejéről elmaradt ugyan (mert hisz nincs is neveléstan); de oda jutott az *alkalmazott lélektan elejére*. Hova lett az inductív lélektan, a lelki élet leíró ismertetése? Hiszen az inductív lélektan csak az ismertetés végén jut a nevelés feladatainak ismeretére. A lélektan elejére tenni a nevelés feladatait a legmerevebb dogmatizmus, mely nem a növendék meglevő ismereteihez fűződik, hanem a nevelői belátás eredményét, mint *deus ex machina* állítja a növendék elé. Ezelőtt 35—40 évvel Ohler² (s ezek alapján nálunk Bárány és Mennyei) eljárása volt ilyen dogmatikus eljárás; ezek tanítottak együtt lélektant és nevelést; s mikor Dittes, Schütze etc. a lélektant és nevelést külön kezdték tanítani, épp ama dogmatizmus ellen kívántak hatni. A lélektan és neveléstan e különállását nem adták fel a külföldi képzőkben sem. Még Martig is az ő *Anschaunungs-psychológiájától* külön dolgozta ki az ő *Lehrbuch der Pädagogik* című művét.³ Pedig már ő csak eléggé igyekezett minél szorosabb vonatkozást létesíteni a lélektan és neveléstan között. Herbart eljárása, mikor a pädagogiát «aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet» dolgozza fel, vagy dr. Kármáné, mikor az alkalmazott lélektant «a nevelés feladataiból vezeti le» egyaránt deductív módszerek. Ezzel szemben bizony sokkal szebb, sokkal jobb, sokkal észszerűbb az 1882-iki tanterv berendezése, mely az I. osztály testtanában elvezeti a növendéket az érzés- és mozgásig; a második osztály lélektana ebből a *prima naturából* kiindulva, elvezet a lelki élet kialakulásának inductív leírása útján az ember rendeltetésének felismeréséig, a *secunda naturáig* (erkölcsi jellemig, az erényig); a III. oszt. neveléstana azután deductive elvezet az ember rendeltetéséből az erkölcsi jellemből a nevelés céljai, módjai és eszközeinek részletes ismeretére.

Hogy a neveléstani ismeretek deductive vezetettek le a lélektanból, hogy rendszerbe foglaljuk a nevelést, az még nem teszi a népoktatási intézetek neveléstanát tudományossá, — legyenek e felől nyugodtak a mi Herbartistaink. A tudományos neveléstan (mely különben — miként dr. Kármán Mór is megjegyzé — még most van alakulóban), egész más ingredientiókból fog állani, minthogy «elveket állít fel s deductív úton jut bizonyos ismeretekre». Tulajdonképen nem is lehet hát

¹ M. T. K. 1893. 89. l.

² Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes. Mainz 1865.

³ M. T. K. 1892. 52. l.

érteni, hogy miért féltik Herbartistáink a népoktatási intézeteket a «tudományos pädagogiától», mely saját bevallásuk szerint még meg se született.

Pedig nem is igazán őszinte a Herbartistáink sopánkodása a képzőintézetek tudományos (?) pädagogiája felett. Csak egyet említek: bevitték a lelki élet dichotomikus felosztását, melyet pedig Herbart külföldi követői is feladtak¹ s még egy Wundt tekintélye se lesz képes állandóan elfogadtatni. Épp a Herbart-féle pädagogiának a népszerű «alkalmazott lélektanba» való bevitele teszi groteszk alkotássá a tanterv ezen részletét.

A legnevezetesebb Herbartistáink eljárásában az, hogy midőn a rendszeres neveléstant kiküszöbölik, mégis (a IV. osztályban) a nevelés elméletének történetét kívánják tanítani. Ugyan kérem, mit mondanának a prot. gymnasiumok tanárai, ha a conventi tanterv, mely a VIII. osztályban összehasonlító vallástant (vallás bölcsezetet) kíván tanítani, elfeledné előzőleg rendszeres hit- és erkölcsstant tanítani, hanem csak a bibliai történetek alapján kívánna építeni?

b) Herbartistáink másik kétes értékű sikere, hogy keresztül vitték a tananyag részletezését. S az a nevezetes, hogy a részletezés nem is Herbart szellemére vall. «Die eitelsten aller Lehrpläne möchten wohl die Schulpläne sein, welche für ganze Länder und Provinzen entworfen werden» mondja Herbart.² Minél szélesebb körre van szánva valamely tanterv, annál általánosabbnak, annál kevésbé részletezőnek kell annak lennie. A tanterv feladata, hogy megállapítsa azon keretet, melyben valamely intézet oktatásának mozognia kell, hogy egyrésztől ugyanazon fokú működési körbe helyezett egyének megközelítőleg egyenlő képzettséggel bírjanak, másrésztől az átmenetel egyik intézetből más, rokon intézetbe lehetővé tétessék. Ezen határon belül az ország különböző részeiben levő lakosság különböző műveltségi szükségleteihez képest lehetőleg legnagyobb szabadság adandó. A tankönyvíró feladata lesz azért, hogy a különböző fejlettségi fokon álló vidékek vagy népelemek számára a részleteket megállapítsa. E tekintetben az 1882-iki tanterv fölötte áll a tantervjavaslatnak. Kitézi minden tantárgynál a *célt*, meghatározza az általános *vezérelveket*; a kidolgozást a tankönyvíróra bízza. A tantervjavaslat ellenkezőleg a *célt* és az *elveket* hagyja el; e helyett nagy részletezéssel feltáralja a *célhoz vezető eszközöket*, a tananyag részleteit. Úgy jár el a *tankönyvíróval* szemben, mint az a *gazda*, a ki nem közli a *cseléd*del a munka *célját*, mert hiszen arra csak a *kivitel* tartozik. Ilyen *cselédmunka* nem *önérzetes író*nak, hanem csak a *mono-*

¹ Pädagogische Blätter. 1896. 506. 1. — Krafft-Ebing: Az elmebetegségek tankönyve. I. 43.

² Sämmtliche Werke. X. 108. 1.

poliumot űző kiadóknak lehet ambíciója. A tananyag részletei ugyanis csak a tankönyv-írás közben alakulnak ki teljes világossággal a tankönyvíró előtt. Munkája közben részletek merülnek fel, melyeket fel kell vennie, mások elhagyhatóknak, összevonhatóknak tűnnek ki; úgy, hogy a methodikai egységeket előre megállapítani, hézagtalan tanmenetet előkészíteni a lehetetlenséggel határos. Egy példával igazolom állításomat. A tantervjavaslat az I. osztály test- és egészségtanát annyira részletezi, hogy pl. az *orvpiszkálás* is fel van sorolva; de már a szorulásról, a hasmenésről nincs szó. A siketekkel való beszéd fel van véve; de a vakok oktatásának élettani alapja nincs említve. Azt mondhatná valaki, hogy e hézagokat a tankönyvíró pótolja. De ha reá bizzuk a pótlást, miért nem esetleg a rövidítést; mire való e Prokrustes ágy?

c) A harmadik vívmánya (?) Herbartistáinknak a részletes utasítások készítése. Nem tehetek róla, én ebben is visszaesést látok. Ily részletes utasításoknak csak ott és akkor van helye, a hol és a mikor a gyakorlat nem tudott az elmélet fokáig emelkedni. Tudom, hogy a kik a képzőknél ily utasításokat kívánnak, azok a mi középiskoláink számára készült utasítások példájára hivatkoznak. Hát én ezekben is csak azt látom, hogy középiskoláink tanárainak pädagogiai gyakorlata nem alakult még ki annyira, hogy rendszeres elmélet alakját öltse magára. Sőt én meg vagyok győződve, hogy ez utasítások nélkül már meg volna az a közelfogadásra szolgáló elmélet. Olyanforma jelenséggel állunk itt szemközt, mint mikor a selyemhernyó nem talál alkalmas médiumot a gubó megerősítésére, hát szálankint lapos szövet készítésére pazarolja selyemkészletét.

Nem új dolog pedig ez az utasítások sora. Az 1777. Ratio Educationis a grammatikai iskolák (gymnasium I—III. oszt.) latin nyelvi oktatás módját 23 lapon (165—189), a tulajdonképeni felgymnasiumét 14 lapon (244—258) tárgyalja; tehát a hat gymnasiumi osztályét 37 lapon. A most érvényben levő gymnasiumi utasítás 20 lapon (54—74) cselekszi ugyanezt. S íme ez utasítások daczára a latin nyelvi oktatás színvonala fokról-fokra süllyed. Miként a tanterv részletezése a tankönyvíró munkáját, úgy az országosan érvényes utasítások a tanár munkáját szállítják a napszámosmunka színvonalára.

Igaz, a közérdek kívánja, hogy valamely iskola növendékei a kitűzött célét elérjék; e végre azonban elég a tantervben a *cél* kitűzése s a tananyag általános körvonalozása; a tankönyvben a methodikai egységek megállapítása s alkalmas előadásban való feldolgozása: a kivétel a tanár dolga. Épp azért kell a tanárnak pädagogiai képzettséggel bírnia, hogy saját egyéniségének erejével, individuális szabadságának érvényesülésével tudja a tananyagot a tanterv által kitűzött célokhoz, a tankönyvben adott eszközökhöz képest sikeresen tanítani. A részletezés megkivánandó

a tanártól, a céltudatos tanári munkásság, a tervszerű, fokozatos és hézagtalan haladás biztosítása céljából. De ezt nem országos utasítások kibocsátása, hanem a tananyag módszeres feldolgozása tervezetének a tanártól való bekívánása által lehet elérni. Sikeres tanítói munkát csak az egyéniség érvényesülése mellett várhatunk. Az utasítás a gondolkodó tanárban előli az önállóságot, a kevésbé lelkiismeretlen tanár előtt utat nyit a hivatalos hazugságra.

Igaz, hogy a gymnasiumi utasításokban az van mondva: «A nevelés ügyében, hol a személyiség érdemétől kell várni a legjótékonyabb hatást, kétségkívül csakis káros hatású volna parancs után járó egyöntetűsége kényszeríteni a tanár eljárását». Ezzel meg van szüntetve az aggodalmak egyike, meg van mentve az öntudatosan működő tanár szabadsága. Jó, elismerem; de fenmaradt a másik.

Az 1882-iki tanterv, illetőleg a tanítóképzők igazgatásáról szóló 10,998/1877. sz. szabályrendelet 16. §. módot nyújt arra, hogy egyik érdek se essék porba. A nevezett §. szerint «a tanár tantárgyát a tanterv szellemében az igazgató és a tanári kar által megállapított módszerrel összehangzatosan tanítja». Az ezredévi kiállításon szerzett tapasztalatom szerint e rendelkezés nem hajtott végre. A legtöbb képzőnél csak az u. n. *tanmenet* volt elkészítve; a tananyag módszeres feldolgozásának tervezete, tanítási eljárás, taneszközök megjelölése hiányzott. Nem utasításokat kell hát küldeni, hanem a módszeres feldolgozások tervezetét bekívanni, sőt az Értesítőben közzé tenni. Meg vagyok győződve, hogy ezen módon: a természeti kiválás útján utat tör magának a jobb. A felülről jövő utasítások módszere a mechanizmusnak, a javasoltam út az organikus fejlődésnek útja. Ime! ily régiókba terelte a tantervjavaslatot a harmadik eredendő bűne: *Herbartisták maeütikája*.

*

Sokat lehetne, sokat kellene még mondanom. Rámutathatnék a tantervjavaslat azon hibájára, hogy egy más hazai nyelv tanítását is felveszi a német nyelven kívül azon célból, hogy «a jelöltek azt a népiskolában segédnyelvül használhassák». De hát e tárgyban én már más helyen elmondtam nézetemet,¹ s azon kellemes helyzetben vagyok, hogy akkori nézetem helyessége mellett ujabban egy tekintélyes külföldi szaklapra is hivatkozhatom.²

Rámutathatnék a tantervjavaslat azon hibájára, hogy a gazdaságtan felvétele által közgazdaságtani íróink félszeg törekvésének szolgálatába állott, kik a képzőintézet útján a nemzet vagyonosodásának direct eme-

¹ Sárospataki Lapok. 1893. 1151 l.

² Deutsche Zeitschrift für Ausländisches Unterrichtswesen. 1896/7. 50. l.

lését czélozzák ; holott ma már általános igazság, hogy a nagy reformok felülről erednek s onnan szűrődnek a tömeg közé. «Nem a proletárnak köszöni p. Franciaország előre haladt földművelését, hanem a nagybir-tokosnak».* Rámutathatnék arra, hogy Poroszország rég megjött ezen, Nagy-Frigyes-korabeli felfogástól s ma már a siket-némák oktatásának a képzőkkel kapcsolatba hozása által hasonlíthatlanul több nyereséget húz képzőintézeteiből, mint a selyemtermelés által.

Azonban nem akarom úgy is hosszúra nyúlt fejtegetésemet még továbbra nyújtani.

Rámutathatnék még arra is, hogy mily szervezeti okok gátolták az 1882-iki szép tanterv megvalósítását. Foglalkozhatnám az igazgató-tanácsi intézmény czélttévesztett voltával s az ennek javítására irányult törekvéseknek a Viel-regiererei labyrinthusába való tévedésével, az iskolai élet zavarásaig menő túlságos felügyelettel.

Azonban sem a tantervjavaslat kérdését nem akarom külső érvek elszínre hozásával bonyolítani ; sem azon kérdéseket ilyen mellékes, a tanterv ötletéhez fűzött fejtegetések által fontos voltukból alá szállítani.

Czélom volt rámutatni, hogy a tantervjavaslat nem egészséges fejlődés, hanem reactio szüleménye ; nem reform, hanem revolutio, mely az 1882-iki tanterv előnyeit megsemmisíti, a nélkül, hogy annak esetleges fogyatkozásait javítaná ; s hogy ennélfogva tartós állapotnak nem lehet alapja.

Czélom volt rámutatni, hogy illusio a tantervjavaslattól várni a képzőintézeti tanárok ügyének rendezését, hogy ez az 1882-iki tanterv keretén belől jobban eszközölhető, hogy tehát a növendékek tanulmányi érdekeit a tanárok érdekeinek feláldozni nemcsak nem eszélyes, de még csak nem is szükséges dolog.

Czélom volt igazi értékükre szállítani azon legendákat, melyeket : «irányadó körök» a javaslat kiválóságáról világgá kürtöltek.

Czélom volt az ellenvéleményűek taborát erejének tudatára ébrosz-teni, s okom van remélni, hogy azok a férfiak, a kik az időszerületlen és okadatolatlan felforgatás ellen annak idején felemelték szavukat, meg fogják találni az útját és módját annak, hogy megakadályozzák ezen revolutionális tanterv trójai falóvának a magyar tanító képzés lilonjába való behatolását!

Úgy legyen !

Sárospatak.

DEZSŐ LAJOS.

* Emery : Növények Élete. 41. l.